

*Kto chce inklúziu rómskych
detí vo vzdelávaní?*

*Mapovanie motivácií rôznych
aktorov v slovenskom školstve*

JOZEF MIŠKOLCI

MARTINA KUBÁNOVÁ

LUCIA KOVÁČOVÁ

 SGI

Kto chce inklúziu rómskych detí vo vzdelávaní?

Mapovanie motivácií rôznych aktérov v slovenskom školstve

Marec 2017

Autori: Jozef Miškolci, Martina Kubánová, Lucia Kováčová

Recenzenti: doc. Paedr. Alica Petrasová, PhD., Eben Friedman PhD.

Grafická úprava: Daniela Jankelová

© Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť

Slovak Governance Institute

Štúrova 3, 811 02, Bratislava, Slovensko

www.governance.sk

Táto krátka publikácia je slovenským prekladom vybraných častí nižšie uvedenej publikácie vydanej v anglickom jazyku (preložené strany anglického originálu sú 10-17 a 118-147):

Miškolci, J., Kubánová, M. & Kováčová, L. (2017). Who really wants the inclusion of Roma children in education? Mapping motivations of various school stakeholders in Slovakia. Bratislava: Slovak Governance Institute.

Kto chce inklúziu rómskych detí vo vzdelávaní? Mapovanie motivácií rôznych aktérov v slovenskom školstve

JOZEF MIŠKOLCI

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť
Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

MARTINA KUBÁNOVÁ

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť

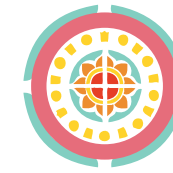
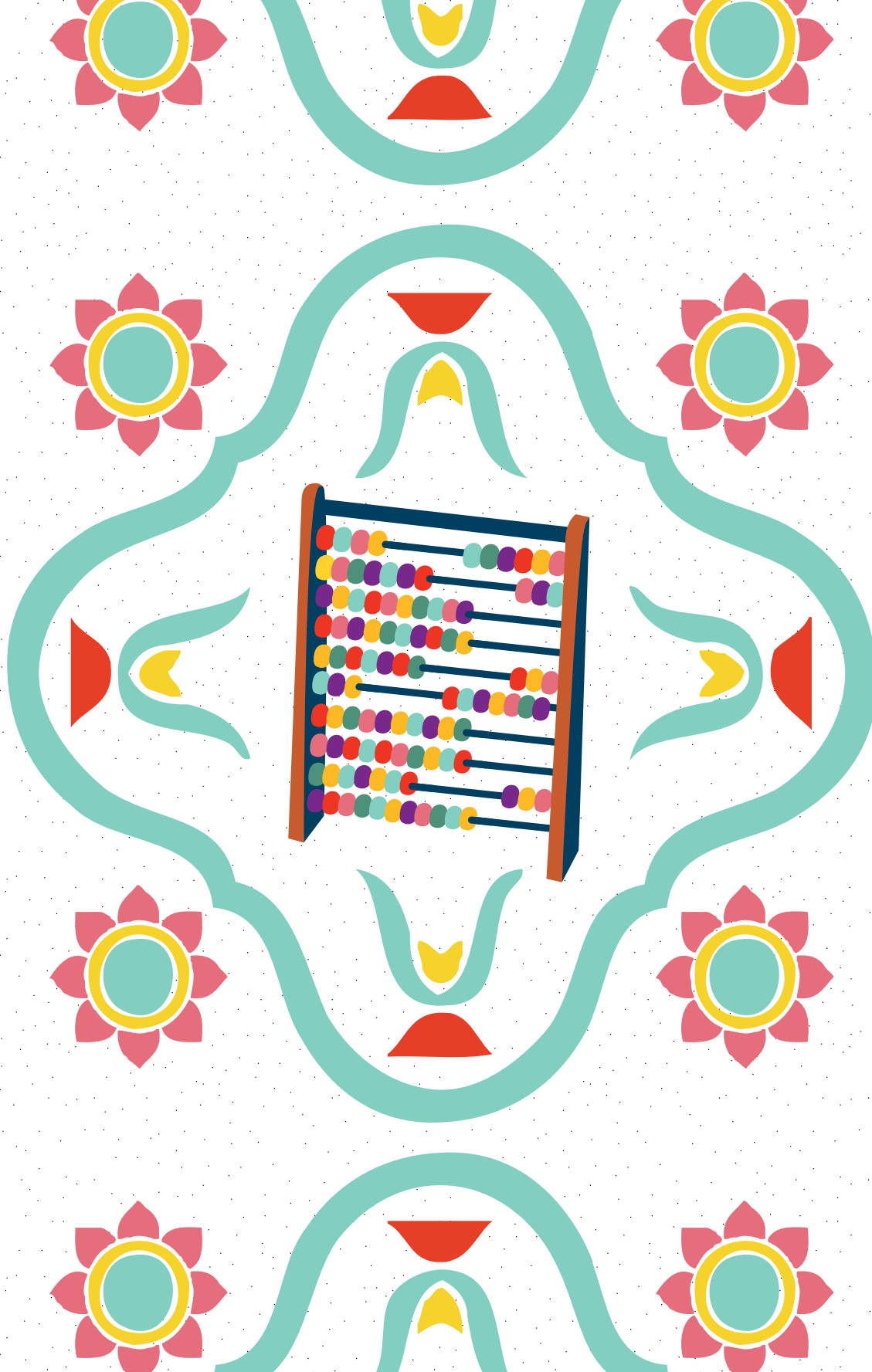
LUCIA KOVÁČOVÁ

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť

Bratislava

2017

Zhrnutie

Súčasnú výskumnú zistenia potvrdzujú, že rómski žiaci a žiačky sú na Slovensku nadmerne zastúpení v špeciálnych školách. Ak sa im aj podarí dostať sa do bežných škôl, zvyčajne majú problémy v učení, ich vzdelávacie výsledky a školská dochádzka sú horšie ako priemer žiackej populácie na Slovensku a najviac im hrozí riziko predčasného ukončenia vzdelávania bez získania úplného stredného vzdelania. Uvedené skutočnosti majú svoje vysvetlenie, ktoré narúša stereotyp, že nezáujem o vzdelávanie a slabé výsledky v ňom sú „v povahe“ rómskych detí. Zámerom tejto štúdie je rozplieť zložitú sieť procesov a tlakov, ktoré smerujú rómske deti buď do špeciálnych škôl, alebo k horším výsledkom na bežných školách. Zároveň sa štúdia snaží poukázať na tie programy, prax a metódy, ktoré pomáhajú rómskym deťom uspieť v bežnom vzdelávaní. V rámci súčasného legislatívneho nastavenia a celkovej spoločenskej klímy prijímajú rôzni aktéri v školskom prostredí rozhodnutia, ktoré často vedú týchto žiakov do slepých uličiek vo vzdelávaní.

Táto štúdia využíva najnovšie kvalitatívne a kvantitatívne sekundárne dáta v oblasti predprimárneho, primárneho a nižšieho sekundárneho vzdelávania a kvalitatívne primárne dáta získané prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov s 24 dôležitými aktérmi zo školského prostredia (aktéri na riaditeľských, učiteľských a asistentkých pozíciách v školách, starostky a starostovia, terénne sociálne pracovníčky a pracovníci, zamestnankyne a zamestnanci obecných/mestských úradov a centier pedagogicko-psychologického poradenstva) v troch odlišných lokalitách v Banskobystrickom kraji.

Publikácia skúma nasledujúce tri hlavné problémy:

- NÍZKU ÚČASŤ RÓMSKÝCH DETÍ V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ (KAPITOLA 3);
- ETNICKY HOMOGÉNNE PROSTREDIE, V KTOROM ŠTUDIJÚ RÓMSKE DETI V BEŽNÝCH ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH A V ŠPECIÁLNYCH ŠKOLÁCH (KAPITOLA 4);
- A CELKOVÚ NÍZKU ÚSPEŠNOSŤ RÓMSKÝCH DETÍ VZDELÁVANÝCH V BEŽNOM ŠKOLSTVE (KAPITOLA 5).

Tieto oblasti štúdia skúma z pohľadu nasledujúcich dôležitých aktérov v školskom prostredí:

RÓMSKE DETI

Ak zažili protirómske postoje, môžu mať tendenciu kamarátiť sa najmä s rómskymi deťmi a oddeľovať sa od nerómskych detí.

Ak žijú v extrémnej chudobe, často sa hanbia za svoje oblečenie a výzor a ostávajú v úzadí.

Na ich školskú dochádzku môže mať negatívny vplyv aj veľká pešia vzdialenosť do školy a horší zdravotný stav.

Ak vnímajú diskrimináciu rómskeho obyvateľstva pri svojich vlastných rodičoch alebo pri iných dospelých, môže to viesť k tomu, že budú pochybovať o hodnote vyššieho vzdelania pri hľadaní práce.

RÓMSKI RODIČIA (najmä z chudobného socio-ekonomického prostredia)

Často nemajú rovnaký prístup k informáciám a nemusia vnímať prínosy predprimárneho vzdelávania.

Nemôžu si často dovoliť zaplatiť všetky oficiálne a/alebo skryté poplatky spojené so vzdelávaním v predškolských zariadeniach a v základných školách.

Poberaním rodičovského príspevku strácajú nárok na odpustenie/zníženie poplatkov za školné a stravu.

Často sú nesprávne informovaní o výhodách a nevýhodách špeciálneho vzdelávania z pohľadu budúcej perspektívy svojich detí.

Môžu preferovať špeciálne školy ako prívetivejšie prostredie pre svoje deti, v ktorom nezažívajú protirómske postoje a kde môžu skôr zažiť úspech vo vzdelávaní.

NERÓMSKI RODIČIA

Často zastávajú protirómske postoje a sú presvedčení, že ich deti môžu prevziať od rómskych detí zlé správanie alebo sa od nich nakaziť nejakou chorobou.

Školy, ktoré navštevujú prevažne rómske deti, považujú za školy nižšej kvality.

MATERSKÉ ŠKOLY (riaditeľky a učiteľky)

Kvôli nedostatočným kapacitám často prednostne prijímajú deti, ktoré majú oboch rodičov zamestnaných a majú naliehavšiu potrebu zabezpečiť starostlivosť o ne.

Často nechcú prijať rómske deti v obave, že tak stratia nerómske deti.

BEŽNÉ ŠKOLY (aktéri na riaditeľských, učiteľských a asistentských pozíciách, vrátane tých aktérov, ktorí sa venujú deťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP))

Zohľadňujú často protirómske postoje nerómskych rodičov a v obave, že prídu o nerómske deti (tzv. „white flight - útek bielych“), podporujú zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych škôl/tried alebo do bežných tried, v ktorých sú výlučne rómske deti.

Často vytvárajú výberové triedy a očakávajú, že budú atraktívne pre nerómskych rodičov.

Zlyhávajúce rómskych detí vo vzdelávaní často pripisujú nedostatočnej podpore zo strany ich rodičov. Nesnažia sa však kompenzovať túto chýbajúcu podporu, ani to nepovažujú za úlohu školy.

Bežní učitelia a učiteľky sa často necítia pripravení reagovať na vzdelávacie potreby rómskych detí. Vnímajú, že nedisponujú paletou učebných metód, ktoré sú potrebné na rozvoj potenciálu každého dieťaťa. Okrem toho vnímajú, že na školách je nedostatočný počet ľudí v oblasti špeciálnej pedagogiky a práci s deťmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP), a tiež že podpora externých inštitúcií je nedostatočná.

OBECNÝ/MESTSKÝ ÚRAD

Zvyčajne nezabezpečuje dopravu zdarma do materských a základných škôl, ktorá by bola dostupná pre rómske komunity žijúce vo väčšej vzdialenosti od týchto škôl.

Môže určiť školské obvody spôsobom, ktorý umožní vytvorenie výlučne rómskych bežných škôl a výlučne nerómskych bežných škôl, namiesto podpory rovnomerného rozdelenia do všetkých miestnych bežných škôl.

V niektorých prípadoch nemá záujem zapojiť obec do väčších národných projektov zameraných na inklúziu rómskych komunít.

CENTRÁ PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉHO PORADENSTVA A PREVENČIE (CPPPAP)

Často majú nedostatok personálu, čo vedie k nedostatočnej podpore bežných vyučujúcich v školách pri inklúzii rómskych detí.

Vnímajú, že v súčasnosti nie sú bežné základné školy dostatočne pripravené na realizáciu inkluzívneho vzdelávania, a preto odporúčajú skôr oddelené vzdelávanie.

CENTRÁ ŠPECIÁLNO-PEDAGOGICKÉHO PORADENSTVA (CŠPP)

Prostredníctvom osobných väzieb sú často prepojené so špeciálnymi školami a diagnostikovaním rôznych špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb rómskych detí vytvárajú klientelu pre špeciálne školy.

Dokonca rómskych rodičov oslovujú aktívne aj v ich domácnostiach a presviedčajú ich o výhodách špeciálneho vzdelávania pre ich deti alebo im poskytujú neadekvátne informácie o dôsledkoch nesprávneho zaradenia ich detí do špeciálneho vzdelávania.

ŠPECIÁLNE ŠKOLY

Vytvárajú často veľmi príjemné a prívetivé prostredie pre rómske deti, ako svoju najčastejšiu žiacku populáciu.

V snahe udržať svoje fungovanie aktívne spolupracujú s centrami špeciálnopedagogického poradenstva, aby získali dostatočný počet detí s diagnostikovanými špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, medzi ktorých zvyčajne patria rómske deti.

Niekedy aj aktívne oslovujú rómskych rodičov, aby ich presvedčili pre zápis ich dieťaťa na svoju školu.

ĽUDIA PÔSOBIACI V KOMUNITNÝCH CENTRÁCH A V TERÉNEJ SOCIÁLNEJ PRÁCI

Organizujú predškolské kluby pre rómske deti a vysvetľujú výhody predprimárneho vzdelávania všetkým rómskym rodičom.

Sprostredkovávajú komunikáciu medzi rómskymi rodičmi a formálnymi vzdelávacími inštitúciami.

MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE

Realizujú priame intervencie (napr. vzdelávanie vyučujúcich), ktorými podporujú desegregáciu alebo inklúziu v školách.

Iniciujú súdne konania proti školám, ktoré segregujú rómskych žiakov a žiačky.

Realizujú výskum a presadzujú tému inklúzie rómskej menšiny na rôznych úrovniach vzdelávania a v rôznych inštitúciách v oblasti vzdelávania.

CIRKVI

V niektorých prípadoch zriaďujú materské alebo základné školy, ktoré nevyberajú školné a otvorene deklarujú cieľ inklúzie všetkých detí (nielen rómskych).

Na druhej strane zriaďujú aj školy, na ktorých je určené školné vo výške, ktorú si rómski rodičia nemôžu dovoliť, a týmto spôsobom sa tieto školy stávajú útočiskom pre nerómskych rodičov, ktorí sa chcú vyhnúť rómskym deťom.

SÚKROMNÉ ORGANIZÁCIE

Často zriaďujú súkromné základné školy, na ktorých je určené školné vo výške, ktorú si rómski rodičia nemôžu dovoliť, a týmto spôsobom sa tieto školy stávajú útočiskom pre nerómskych rodičov, ktorí sa chcú vyhnúť rómskym deťom.

V niektorých prípadoch finančne podporujú aktivity pre inklúziu Rómov a Rómok.

V niektorých prípadoch zriadili súkromné školy bez školného, ktoré sa zameriavajú primárne na pritiahnutie rómskych detí

ŠTÁT

Ustanovuje celý systém rôznych procesov (nastavenie mechanizmov zodpovednosti, posudzovanie špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, zaraďovanie detí do foriem vzdelávania, mieru autonómie škôl, financovanie, celoštátne testovanie, iniciačné a kontinuálne vzdelávanie vyučujúcich). V súčasnosti existujú v systéme pre rôznych aktérov vo vzdelávaní silné vplyvy, ktoré ich vedú k prijímaniu rozhodnutí, ktoré podporujú vylúčenie a segregáciu rómskych detí.

Podporuje národné projekty zamerané na inkluzívne vzdelávanie rómskych detí v materských a základných školách.

Odporúčania pre podporu inklúzie rómskych detí vo vzdelávaní

Predkladané odporúčania môžu slúžiť ako návrhy pre rad aktérov, ktorí majú záujem zlepšiť vzdelávanie rómskych detí na Slovensku alebo niektorý jeho aspekt. Odporúčania sú smerované rôznym aktérom, ako napríklad štátu, samosprávam, materským a základným školám, ale aj takzvaným externým neštátnym aktérom, ako sú mimovládne organizácie, cirkvi, donorské organizácie, charity, súkromné spoločnosti a miestne občianske iniciatívy.

Odporúčania sú predložené vo forme dvoch možných scenárov intervencií:

SCENÁR 1

| Zameranie na programové oblasti

Tento scenár kombinuje prístup zhora-nadol s prístupom zdola-nahor v troch hlavných programových oblastiach (účasť na predprimárnom vzdelávaní, účasť na základnom vzdelávaní v hlavnom vzdelávacom prúde a znižovanie rozdielov vo vzdelávacích výsledkoch medzi rómskou a nerómskou žiackou populáciou). Obsahom scenára môže byť aj presadzovanie legislatívnych zmien, avšak môže sa realizovať aj vo variante bez akýchkoľvek legislatívnych zmien na centrálnej úrovni. Príkladom takejto intervencie môže byť pilotovanie schémy kariérového poradenstva v jednom regióne v kombinácii s mentoringom a podporou detí vo vzdelávaní (nevyžaduje legislatívne zmeny). Ďalším príkladom môže byť podpora účasti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP) v predprimárnom vzdelávaní, ktorá by kombinovala financovanie priamej intervencie s presadzovaním legislatívy, a ktorá by zaviedla garanciu miesta v materskej škole pre všetky deti od určitého veku (vyžaduje legislatívnu zmenu).

SCENÁR 2

| Zameranie na konkrétne lokality

Ide o lokálny scenár s komplexnou intervenciou vo forme inkluzívneho plánu. Uplatňuje prístup zdola v prostredí so súčasným legislatívnym rámcom a bez potreby akýchkoľvek jeho zmien na centrálnej úrovni. Proces tvorby inkluzívneho plánu na lokálnej úrovni musí byť participatívny a musí zahŕňať všetkých miestnych aktérov, vrátane cieľových skupín, ako napríklad obecný úrad, predstaviteľov škôl, rodičov a deti, miestne mimovládne organizácie a centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie. Inkluzívny plán by mal stanoviť jasné a časovo-ohraničené ciele a mal by vymedziť roly miestnych aktérov a priradiť každému z nich konkrétne úlohy.

Pri oboch scenároch môže intervenujúci aktér uplatniť rôzne preferencie a rozhodnutia na základe dostupných zdrojov, expertízy a zručností, preferovaného geografického pokrytia alebo preferovaného segmentu obcí s určitou úrovňou dostupných sociálnych a vzdelávacích služieb, alebo s určitými charakteristikami rómskeho obyvateľstva žijúceho v nich. Hoci zvýšenie inkluzívnosti celého vzdelávacieho systému si vyžaduje určité legislatívne zmeny, intervencie v oboch predložených scenároch sú možné aj v rámci súčasného legislatívneho nastavenia.

V scenári 1 boli výskumom identifikované tri hlavné programové oblasti, ktoré sú zoradené podľa potenciálne najväčšieho dopadu na dosiahnutie celkového cieľa, teda toho, aby „rómske deti navštevovali bežné školy a dosahovali rovnaké vzdelávacie výsledky ako nerómske deti“. Okrem toho každá programová oblasť obsahuje jednotlivé kroky a konkrétne opatrenia, ktoré sa majú realizovať na úrovni štátu, obce a/alebo školy, spolu s možnosťami zapojenia externých neštátnych aktérov (napr. donori, mimovládne organizácie, cirkvi, súkromné firmy a občianske iniciatívy).

Programová oblasť 1: Zabezpečiť účasť rómskych detí v predprimárnom vzdelávaní: Zabezpečiť dostatočné kapacity v predprimárnom vzdelávaní; odstrániť finančné a iné prekážky účasti na predprimárnom vzdelávaní; aktívne komunikovať s rómskymi rodičmi a desegregovať rómske deti v predškolských zariadeniach.

Programová oblasť 2: Zabezpečiť účasť rómskych žiakov a žiačok v bežných základných školách: Prijatť legislatívnu zmenu v oblasti posudzovania ŠVVP alebo zabezpečiť dodatočnú podporu deťom pred ich vstupom do povinnej

školskej dochádzky; podporovať rôznych miestnych aktérov okrem ČŠPP/špeciálnych škôl, aby informovali rómskych rodičov o výbere školy; odstrániť finančné prekážky pri službách súvisiacich so vzdelávaním; zmeniť disemináciu výsledkov a celkové zameranie centralizovaného testovania; určovať školské obvody tak, aby rovnomerne rozdeľovali žiacku populáciu (na základe ich etnicity, sociálnej situácie atď.) a komunikovať zavádzanie inkluzívnych opatrení vo vzdelávaní prostredníctvom masmédií.

Programová oblasť 3: Znížiť rozdiely vo vzdelávacích výsledkoch medzi rómskymi a nerómskymi deťmi: Podporovať inkluzívnu atmosféru a procesy v škole; zvýšiť v bežných školách počet ľudí v oblasti špeciálnej pedagogiky a pre prácu s deťmi so ŠVVP; poskytovať pre vzdelávanie detí so ŠVVP systematickú externú podporu organizáciami na regionálnej alebo celoštátnej úrovni, ktoré budú dostatočne vybavené na poskytovanie podpory všetkým zamestnankyniam a zamestnancom školy; zvýšiť kvalitu a dostupnosť ďalšieho vzdelávania vyučujúcich a zabezpečiť zdieľanie skúseností medzi školami a aktérmi vo vzdelávaní; odstrániť finančné prekážky na základných školách; zvýšiť platy vyučujúcim; identifikovať najúčinnnejšie opatrenia pre úspešnú inklúziu rómskych detí so ŠVVP v bežných školách a zahrnúť do štátneho vzdelávacieho programu oblasť rómskej histórie a kultúry. In scenario 2, we describe the process of creating inclusive plans at the municipal level, starting with initial meetings with all local stakeholders, analysing the Roma inclusion in the locality using, e.g., a simple SWOT analysis reflecting the findings and a participatory creation of the inclusion plan, and making use of the three main program areas described above. Apart from the facilitation and initial analysis, the role of the external intervening stakeholder should also be to support the implementation of the inclusive plan, to help find sustainable solutions, to monitor the progress and to facilitate the review of the inclusion plan.

V scenári 2 opisujeme proces vytvárania inkluzívnych plánov na miestnej úrovni. Tento proces začína úvodnými stretnutiami so všetkými miestnymi aktérmi, pokračuje analýzou inklúzie rómskej populácie v danej lokalite napr. pomocou jednoduchšej analýzy SWOT, posúdením jednotlivých zistení analýzy a nasleduje participatívna tvorba inkluzívneho plánu s využitím troch hlavných programových oblastí uvedených vyššie. Okrem facilitácie a úvodnej analýzy by úlohou externého intervenujúceho aktéra mala byť aj podpora implementácie inkluzívneho plánu, pomoc pri hľadaní udržateľných riešení, monitorovanie pokroku a facilitácia vyhodnotenia inkluzívneho plánu.

Existujú viaceré spôsoby, akými môže byť externý intervenujúci aktér zapojený do scenára opatrení zdola na miestnej úrovni. Môže napríklad:

- POSKYTOVAŤ FINANČIE NA ROZŠÍRENIE KAPACÍT V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ V DANEJ LOKALITE,
- PODPOROVAŤ POSKYTOVANIE ALTERNATÍVNYCH FORIEM PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA TAM, KDE NIE SÚ DOSTATOČNÉ KAPACITY,
- POSKYTOVAŤ PRIAME SLUŽBY, AKO SÚ NAPRÍKLAD HYGIENICKÁ STANICA, HYGIENICKÉ BALÍČKY, OBLEČENIE, OBUV ATĎ.,
- REALIZOVAŤ A PODPOROVAŤ OSVETOVÉ AKTIVITY PRE RODIČOV A POSKYTOVAŤ SLUŽBY, AKO NAPRÍKLAD DOPRAVA DO ŠKOLY A SPREVÁDZANIE DETÍ NA CESTE DO ŠKOLY,
- PODPOROVAŤ VÝMENU SKÚSENOSTÍ MEDZI AKTÉRMÍ VO VZDELÁVANÍ, NAPR. ŠTUDIJNÉ CESTY DO OBCÍ, KTORÉ SÚ ÚSPEŠNÉ V INKLÚZII RÓMSKÝCH DETÍ ZO SZP VO VZDELÁVANÍ,
- POSKYTOVAŤ KURIKULÁRNE MATERIÁLY A ŠKOLENIA NA TÉMU DIVERZITY VYUČUJÚCIM A VEDENIU ŠKÔL,
- PILOTOVAŤ INOVATÍVNE PROGRAMY NA MIESTNEJ ÚROVNI, AKO NAPRÍKLAD ZAPOJENIE AKTIVAČNÝCH PRACOVNÍKOV A PRACOVNÍČOK DO ŠIRŠÍCH AKTIVÍT V RÁMCI OBCE (VRÁTANE AKTIVÍT VO VZDELÁVANÍ), ODSTRÁNENIE FINANČNÝCH PREKÁŽOK PRI SLUŽBÁCH SÚVISIACICH SO VZDELANÍM A ROVNOMERNÉ VYTŮVARANIE ŠKOLSKÝCH OBVODOV.

Odporúčania

Odporúčania predkladané v tejto kapitole môžu slúžiť ako návrhy pre rôznych aktérov, ktorí majú záujem zlepšiť vzdelávanie rómskych detí na Slovensku alebo jeho čiastkové aspekty. Táto kapitola preto obsahuje odporúčania v podobe systémových zmien, ktoré vyžadujú veľké verejné investície alebo novú legislatívu, spolu s odporúčaniami, ktoré je možné realizovať okamžite bez akýchkoľvek potrebných zmien legislatívy alebo veľkých verejných investícií. Odporúčania sú preto orientované na rôznych aktéroch, najmä na štátne inštitúcie (napr. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR a iné štátne inštitúcie v oblasti vzdelávania, ako napríklad Štátna školská inšpekcia, Metodicko-pedagogické centrum a Štátny pedagogický ústav), obce a mestá, predškolské zariadenia a základné školy, ako aj na takzvaných externých neštátnych aktéroch, ako sú napríklad mimovládne organizácie, cirkvi, donori, charity, súkromné firmy a občianske iniciatívy. Všetci títo aktéri môžu zvážiť možné oblasti svojho zapojenia sa v tejto oblasti a zároveň sa oboznámiť s komplexným obrazom problémov, ktoré sa viažu k prístupu rómskych detí ku kvalitnému vzdelaniu. Navrhujeme a opisujeme dva hlavné scenáre zapojenia intervenujúcich aktérov pre dosiahnutie celkového cieľa, aby „rómske deti navštevovali bežné triedy v bežných školách a dosahovali podobné výsledky ako nerómske deti“. Ideálna intervencia by samozrejme mala kombinovať zmeny na centrálnej úrovni a cieleňú intervenciu v konkrétnych lokalitách. Snažíme sa však navrhnúť možnosti pre rôznych aktérov, jednak s celoštátnou pôsobnosťou, ako aj pre menšie miestne iniciatívy.

Konkrétne:

SCENÁR 1: Výber konkrétnej programovej oblasti (alebo jej časti) a podpora vybraných aktérov, ktorí tieto zmeny realizujú buď na celoštátnej alebo na miestnej úrovni.

SCENÁR 2: Výber skupiny lokalít, v ktorých sa uplatní komplexná intervencia vo forme inkluzívneho plánu.

SCENÁR 1: ZAMERANIE NA PROGRAMOVÉ OBLASTI

Voľba medzi programovou intervenciou v skupine lokalít alebo na celoštátnej úrovni.

Výber z 3 programových oblastí:

- účasť v predprimárnom vzdelávaní,
- účasť v bežnom vzdelávaní na základnej škole alebo
- znižovanie rozdielov vo vzdelávacích výsledkoch medzi rómskymi a nerómskymi deťmi.

Combines both a top-down and a bottom-up approach. It either includes advocacy for legislative changes, or is applied without any legislative change at the state level.

Kombinuje prístup zhora-nadol a zdolanahor. Môže zahŕňať aj presadzovanie legislatívnych zmien alebo sa môže realizovať aj vo variante bez akýchkoľvek legislatívnych zmien na centrálnej úrovni. Výber konkrétnej programovej oblasti (alebo jej časti) a podpora vybraných aktérov, ktorí tieto zmeny realizujú buď na celoštátnej alebo na miestnej úrovni.

SCENÁR 2: ZAMERANIE NA KONKRÉTNE LOKALITY

Výber konkrétnej lokality alebo skupiny lokalít.

Realizovať komplexnú intervenciu vo forme inkluzívneho plánu. Inkluzívny plán môže pokrývať akékoľvek podstatné časti jednotlivých programových oblastí v scenári 1 podľa úrovne rozvoja a individuálnych preferencií jednotlivých lokalít.

A bottom-up approach, applied under current legal framework and without any legislative change required at the state level.

Uplatňuje prístup zdola v prostredí so súčasným legislatívnym nastavením a bez potreby akýchkoľvek jeho zmien na centrálnej úrovni. Proces tvorby inkluzívneho plánu na miestnej úrovni musí byť participatívny, aby boli doňho zahrnutí všetci aktéri (vrátane cieľovej skupiny) a mohli vyjadriť svoje preferencie.

Príklady: Pilotovanie schémy kariérového poradenstva v jednom regióne v kombinácii s mentoringom a podporou žiakov zo SZP počas stredoškolského štúdia (nevyžaduje legislatívne zmeny). Podpora účasti detí zo SZP v predprimárnom vzdelávaní, ktorá by kombinovala financovanie priamej intervencie s presadzovaním legislatívy, ktorá by zaviedla garanciu miesta v materskej škole pre všetky deti určitého veku (vyžaduje legislatívnu zmenu)

Stanovenie jasných a časovoohraničených cieľov v inkluzívnom pláne. Určenie funkcií miestnych aktérov (ako obecný úrad, školskí aktéri, miestne mimovládne organizácie, CPPPaP atď.) a nimi určené úlohy priradené jednotlivým aktérom.

Pri oboch scenároch môže intervenujúci aktér uplatniť rôzne preferencie a rozhodnutia na základe dostupných zdrojov, expertízy a zručností, preferovaného geografického pokrytia alebo preferovaného segmentu obcí s určitou úrovňou dostupných sociálnych a vzdelávacích služieb, alebo s určitými charakteristikami rómskeho obyvateľstva v nich. Hlavný rozdiel medzi oboma scenármi spočíva v tom, že prvý z nich opisuje možné intervencie a presadzovanie legislatívy na rôznych úrovniach (školská, miestna a centrálna úroveň). Tým umožňuje všetkým možným aktérom nájsť si vlastný spôsob, akým môžu prispieť k tomu, aby boli školy a celý vzdelávací systém viac inkluzívne. Tento scenár môže, ale nemusí obsahovať legislatívne zmeny na centrálnej úrovni. Naopak druhý scenár predstavuje predovšetkým lokálny prístup zdola, ktorý iniciujú samotné obce a/alebo školy s podporou externých neštátnych aktérov (donori, mimovládne organizácie, cirkvi atď.), aby pomocou vytvorenia individualizovaných „inkluzívnych plánov“ zmenili svoje prostredie na inkluzívnejšie. Oba scenáre sa však vo svojej podstate prekrývajú v množstve intervencií, opatrení alebo krokov. V tomto zmysle je určite možné ich realizovať v spoločnej kombinácii, čo je zároveň aj najvhodnejšia možnosť pre zvýšenie ich účinku.

K významnejšej premene vzdelávacieho systému na viac inkluzívny by došlo, ak by sa zároveň novelizovala aj súčasná legislatíva (podrobnosti sú uvedené nižšie). Bez ohľadu na to však aj súčasný legislatívny rámec umožňuje relatívne veľký priestor minimálne na to, aby sa mohli samotné školy stať viac inkluzívnymi, hoci tieto musia čeliť externým mechanizmom a tlakom smerom k segregácii a vylúčeniu žiakov a žiačok, ktorí sú sociálnym vylúčením najviac ohrození. V tomto zmysle zapojenie centrálnej úrovne do intervencií prináša najvyššiu pravdepodobnosť zmien s najväčším účinkom. V každom prípade však žiadna legislatívna zmena sama o sebe nezabezpečí vyššiu mieru inkluzívnosti vzdelávacieho systému, ak by sa k nim nepripojila vnútorná motivácia a ťah na lokálnej a školskej úrovni smerom k väčšej inkluzívnosti (s pomocou externých

neštátnych aktérov) (Armstrong, Armstrong, & Spandagou, 2011; Slee, 2013). Znamená to, že legislatívne zmeny sú nevyhnutnou, ale nie postačujúcou podmienkou zvýšenia inkluzívnosti celého vzdelávacieho systému. Spoločenská zmena by sa preto mala odohrávať súčasne na všetkých úrovniach, aby priniesla čo najväčší efekt.

Bez ohľadu na výber scenára existujú **významné prvotné predpoklady v podobe širších opatrení sociálnej politiky, ktoré sa na Slovensku už implementujú v lokalitách s rómskym obyvateľstvom a majú relatívne významný dopad na dosiahnutie nášho celkového cieľa**. Tieto opatrenia sociálnej politiky vytvárajú synergie so vzdelávaním (od predprimárneho vyššie). Vytvárajú predpoklady na zvýšenie účasti na vzdelávaní, zlepšenie dochádzky a školských výsledkov detí vo vylúčených komunitách. Rómske komunity sa prirodzene v jednotlivých obciach výrazne líšia (ich socioekonomické postavenie, vzťahy s nerómskymi obyvateľmi a miera integrácie) a podobne sa líšia aj potreby obcí pri uplatňovaní týchto opatrení sociálnej politiky. V niektorých obciach sú len niektoré opatrenia kľúčovými predpokladmi úspechu vo vzdelávaní, zatiaľ čo v iných obciach je nevyhnutné zapojenie sa do všetkých opatrení sociálnej politiky. Zapojenie samotnej obce do týchto opatrení zvyšuje pravdepodobnosť úspechu v akejkoľvek plánovanej intervencii spojenej so vzdelávaním.

Tieto opatrenia sociálnej politiky predstavujú zapojenie obcí do nasledujúcich národných projektov (pri zohľadnení rozličných potrieb obcí):

Národný projekt „Terénna sociálna práca“ a ďalšie

Národný projekt „Zdravé komunity“

Opatrenia spojené s bývaním (napr. mikropôžičky a legalizácia rómskych obydľí a pozemkov)

Národný projekt „Miestne občianske poriadkové služby“ (predtým „Rómske občianske hliadky“)

Národný projekt „Podpora procesu deinštitucionalizácie a transformácie systému sociálnych služieb“

Rôzni externí aktéri (napr. donori, mimovládne organizácie, cirkvi, súkromné spoločnosti, miestne občianske iniciatívy a iné) môžu rozličnými spôsobmi intervenovať, aby boli tieto vstupné opatrenia v sociálnej oblasti realizované na miestnej úrovni: o identifikovať obce, ktoré nie sú zapojené do týchto národných projektov napriek ich prínosu; zdieľať informácie a pomáhať obciam uchádzať sa o zapojenie do týchto národných projektov; o využiť aktuálny zoznam obcí, ktoré sú už zapojené do týchto národných projektov, a plánovať intervencie v oblasti vzdelávania prednostne v týchto obciach, ako aj v obciach, ktoré sa o zapojenie uchádzajú; o presadzovať na centrálnej úrovni dôležitosť zachovania medziročnej kontinuity týchto národných projektov a plánovania udržateľnosti opatrení po ukončení programového obdobia 2016 – 2020; o aktívne sa zúčastňovať na implementácii národných projektov v spolupráci s obcami alebo inými aktérmi.

Scenár 1: Programové oblasti s potenciálne najväčším dopadom na dosiahnutie celkového cieľa, aby „rómske deti navštevovali bežné školy a dosahovali rovnaké vzdelávacie výsledky ako nerómske deti“, pričom tieto programové oblasti je možné uplatniť na celoštátnej úrovni alebo vo vybraných lokalitách

Identifikovali sme tri hlavné programové oblasti s potenciálne najväčším dopadom na dosiahnutie celkového cieľa. Pre každú programovú oblasť sme definovali konkrétne kroky, pričom ako prvé sú v rámci danej oblasti uvedené vždy tie kroky, ktoré majú najvyššiu prioritu a najvyšší potenciálny dopad. Pre každý krok sme pomenovali odporúčané opatrenia, ktoré sa majú podniknúť na centrálnej, miestnej a/alebo školskej úrovni, ako aj možnosti zapojenia sa pre externých neštátnych aktérov (napr. donori, mimovládne organizácie, cirkvi, súkromné spoločnosti, miestne občianske iniciatívy a iné). Ako bolo uvedené vyššie, obce sa môžu výrazne líšiť v úrovni a oblastiach inklúzie a vylúčenia rómskych komunit. Preto by kroky na miestnej úrovni mali zodpovedať úrovni rozvoja v týchto oblastiach. Intervencie by mali zohľadňovať miestne prostredie, socio-ekonomické podmienky a vzťahy medzi rómskymi a nerómskymi obyvateľmi v danej lokalite a mali by zahŕňať dôležitých aktérov. V niektorých lokalitách je napríklad možné niekoľko krokov vynechať, pretože daná obec alebo škola ich už úspešne zaviedla, zatiaľ čo v iných obciach je potrebné realizovať všetky navrhované kroky, aby sa dosiahol pokrok smerom k celkovému inkluzívnemu cieľu.

S ohľadom na zapojenie externých neštátnych aktérov môžu mať odporúčané opatrenia dve formy: (1) podporné advokačné aktivity, ako napríklad lobovanie, komunikácia s kľúčovými aktérmi a ich presvedčanie, a tiež (2) priame intervencie, ako napríklad priame poskytovanie služieb v obci (školenia vyučujúcich, investície do predškolských zariadení, mimoškolské aktivity atď.). Mnohé opatrenia prirodzene vyžadujú použitie oboch foriem.

Programové oblasti s potenciálne najväčším dopadom na dosiahnutie celkového cieľa:

PROGRAMOVÁ OBLASŤ 1: Zabezpečiť účasť rómskych detí v predprimárnom vzdelávaní

Krok 1:	Zabezpečiť dostatočné kapacity v predprimárnom vzdelávaní.
Krok 2:	Odstrániť finančné a iné prekážky účasti v predprimárnom vzdelávaní.
Krok 3:	Aktívne komunikovať so všetkými rodičmi.
Krok 4:	Desegregovať rómske deti v materských školách.

PROGRAMOVÁ OBLASŤ 2: Zabezpečiť účasť rómskych žiakov a žiačok v bežných základných školách

Krok 1:	Prijíť legislatívnu zmenu v oblasti posudzovania ŠVVP alebo zabezpečiť dodatočnú podporu deťom pred ich vstupom do povinnej školskej dochádzky.
Krok 2:	Podporovať rôznych miestnych aktérov okrem ČŠPP/špeciálnych škôl, aby informovali rómskych rodičov o výbere školy.
Krok 3:	Odstrániť finančné prekážky pri službách súvisiacich so vzdelávaním.
Krok 4:	Zmeniť disemináciu výsledkov a celkové zameranie centralizovaného testovania.
Krok 5:	Určovať školské obvody tak, aby rovnomerne rozdeľovali žiacku populáciu (na základe ich etnicity, sociálnej situácie atď.).
Krok 6:	Komunikovať zavádzanie inkluzívnych opatrení vo vzdelávaní prostredníctvom masmédií.

PROGRAMOVÁ OBLASŤ 3: Znížiť rozdiely vo vzdelávacích výsledkoch medzi rómskymi a nerómskymi deťmi

Krok 1:	Podporovať inkluzívnu atmosféru a procesy v škole.
Krok 2:	Zvýšiť v bežných školách počet ľudí v oblasti špeciálnej pedagogiky a pre prácu s deťmi so ŠVVP.
Krok 3:	Poskytovať pre vzdelávanie detí so ŠVVP systematickú externú podporu organizáciami na regionálnej alebo celoštátnej úrovni, ktoré budú dostatočne vybavené na poskytovanie podpory všetkým zamestnankyniam a zamestnancom školy.
Krok 4:	Zvýšiť kvalitu a dostupnosť ďalšieho vzdelávania vyučujúcich a zdieľanie skúseností medzi školami a inými aktérmi vo vzdelávaní.
Krok 5:	Odstrániť finančné prekážky na základných školách.
Krok 6:	Zvýšiť platy vyučujúcim.
Krok 7:	Zahrnúť do štátneho vzdelávacieho programu oblasť rómskej histórie a kultúry a podporovať výučbu rómskeho jazyka v školách.

PROGRAMOVÁ OBLASŤ 1: ZABEZPEČIŤ ÚČASŤ RÓMSKÝCH DETÍ V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

KROK 1: ZABEZPEČIŤ DOSTATOČNÉ KAPACITY V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

Kontext: Slovensko zaostáva za susednými krajinami vo všetkých ukazovateľoch účasti v predprimárnom vzdelávaní detí vo veku 3 – 6 rokov: jednak v celoštátnom priemere, ako aj v účasti dvoch špecifických podskupín detí, ktorými sú rómske deti a tiež nerómske deti žijúce v ich geografickej blízkosti. V slovenskej diskusii sú prezentované dve alternatívne riešenia, a to buď (1) stanoviť najmenej jeden rok predprimárneho vzdelávania ako povinný pre všetky deti, alebo (2) ponechať predprimárne vzdelávanie ako nepovinné, ale zvýšiť jeho kapacity, odstrániť prekážky prístupu k nemu a poskytnúť rodičom garanciu voľného miesta v predškolskom zariadení, ak majú o neho záujem. Výhodou prvej alternatívy¹ sa zdá byť priamy účinok (na strane ponuky miestnych kapacít vzdelávania aj na strane dopytu zo strany rodičov), vyžaduje si však dosiahnutie dohody so samosprávami o zmene ich kompetencií a zvýšení ich rozpočtu. Zástancovia druhej alternatívy² argumentujú, že výrazné zlepšenie je možné aj pri súčasnom nastavení, ak sa odstránia bariéry vstupu do predprimárneho vzdelávania. Hlavnou slabinou tejto alternatívy je otázka spolupráce samosprávy, pokiaľ by nebola uzákonená minimálne povinnosť samospráv poskytovať kapacity v predškolských zariadeniach (s finančným príspevkom štátu) a tým spôsobom garantovať voľné miesta v predprimárnom vzdelávaní pre všetky deti od určitého veku.

1 Navrhuje napr. Huttová et al. (2012). Vavrinčík (2015) argumentuje v prospech povinného predprimárneho vzdelávania a prekladá užitočný prehľad argumentov pre a proti obojím alternatívam. Predošlý splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Peter Pollák navrhoval povinné predprimárne vzdelávanie len pre deti zo SZP od veku od 3 rokov, ale iní aktéri (napr. ministerstvo školstva, verejná ochrankyňa práv) tento návrh odmietli so zdôvodnením, že by bol diskriminačný a mohol by viesť k segregácii.

2 Vláda SR (2011) určila cieľ zvýšiť podiel rómskych detí z marginalizovaných komunít vo veku 3 – 6 rokov v materských školách na 50 % v roku 2020. Farenzenová et al (2013) navrhli súbor opatrení, ktorými sa má zvýšiť účasť detí zo sociálne znevýhodneného prostredia: zabezpečiť kapacity pre predprimárne vzdelávanie detí od 3 rokov, odstrániť finančné a materiálne prekážky, zabezpečovať dopravu, sprevádzanie detí do/z predškolského zariadenia alebo preplácať cestovné náklady tam, kde je to potrebné, a informovať rodičov o výhodách predprimárneho vzdelávania.

KROK 1: ZABEZPEČIŤ DOSTATOČNÉ KAPACITY V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Samospráva	Obec: Uchádzať sa o finančnú podporu MŠVVŠ SR na rozšírenie kapacít materských škôl alebo použiť aj vlastné zdroje.	Poskytovať financovanie na rozšírenie kapacít v predprimárnom vzdelávaní v danej lokalite. Podporovať poskytovanie alternatívnych foriem predprimárneho vzdelávania tam, kde nie sú dostatočné kapacity štátnych materských škôl. Motivovať obce, ktoré zatiaľ neboli ochotné investovať do vzdelávania rómskych detí v materských školách, aby sa uchádzali o finančnú podporu MŠVVŠ SR alebo použili vlastné zdroje.
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Vláda SR, Národná rada SR: Poskytovať viac finančných zdrojov a primeraný legislatívny rámec, ktoré by umožnili účasť všetkých detí v predprimárnom vzdelávaní (vyžaduje si to významnú legislatívnu zmenu v prípade alternatívy povinného predprimárneho vzdelávania). Finančne podporené školy by sa mali zaviazovať, aby presadzovali desegregáciu.	Presadzovať na centrálnej úrovni adekvátne zabezpečenie predprimárneho vzdelávania.

KROK 2: ODSTRÁNIŤ FINANČNÉ A INÉ PREKÁŽKY ÚČASTI V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

Kontext: V obciach s dostatočnými kapacitami materských škôl sa môžu rómske deti z marginalizovaných komunít stretávať s finančnými a inými prekážkami pri ich účasti na vzdelávaní alebo pravidelnej dochádzke (napríklad chýbajúce oblečenie a obuv, veľká vzdialenosť materskej školy od bydliska atď.).

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Samospráva	Obec: Odpustiť/minimalizovať poplatky za účasť na predprimárnom vzdelávaní, stravovanie, dopravu a všetky neformálne finančné príspevky (napr. za školské výlety, pracovné zošity a učebnice, časopisy pre výučbu jazykov) pre nízkopríjmové rodiny.	Advocacy at the municipal level to set an adequate fee structure at kindergartens reflecting the economic situation of families and balancing municipal resources. Financial intervention, such as providing individual grants or stipends to cover the costs related to kindergarten attendance for parents in need.
Škola	Materská škola: V spolupráci s inými aktérmi (mimovládne organizácie, charity atď.) riešiť problémy spojené s hygienou, bezpečnosťou najmä pri dochádzaní, chýbajúcim oblečením a obuvou, ako aj s dopravou.	Direct intervention such as launching a hygiene centre, providing hygiene packs, clothes, shoes, and other material help.
Štát	Vláda SR, Národná rada SR: Poskytovať viac finančných prostriedkov na bezplatné predprimárne vzdelávanie pre všetky deti, a to aj mladšie ako 5 rokov (buď formou povinného predprimárneho vzdelávania alebo formou garancie voľných miest v predprimárnom vzdelávaní), alebo znovu zaviesť limit na určovanie školného v materských školách.	Presadzovať odstránenie finančných prekážok pri predprimárnom vzdelávaní.

KROK 3: AKTÍVNE KOMUNIKOVAŤ SO VŠETKÝMI RODIČMI

Kontext: V mnohých lokalitách je veľmi dôležité oslovovať rómskych rodičov priamo v ich domácnostiach alebo v inom vhodnom prostredí a zvyšovať ich povedomie o prínosoch predprimárneho vzdelávania pre ich deti, ako aj o mimoškolských aktivitách atď. Rodičom často chýbajú praktické informácie (o finančných poplatkoch, postupe pri zápise, pravidlách a dennom režime v školách, o školskom stravovaní atď.) alebo majú obavy o bezpečnosť svojich detí (napríklad kvôli väčšej vzdialenosti školy alebo napätým vzťahom), ktoré je potrebné vysvetliť. Ak rodičia nehovoria slovensky alebo maďarsky, je vhodné poskytnúť im informácie aj v rómskom jazyku. S cieľom zabezpečiť dobré vzťahy a spoločenskú súdržnosť na miestnej úrovni je nevyhnutné, aby aktéri komunikovali aktívne aj s nerómskymi rodičmi a reagovali aj na ich otázky a pripomienky.

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Samospráva	Obec: Terénna sociálna práca s osvetovými aktivitami a návštevami v domácnostiach.	Motivovať obce, ktoré nie sú zapojené do národného projektu terénnej sociálnej práce alebo nemajú záujem investovať do vzdelávania rómskych detí v materských školách, aby sa zapojili do príslušných národných projektov.
Škola	Materská škola: Návštevy v domácnostiach, osvetové aktivity, dni otvorených dverí v školách, doprava a/alebo asistencia mimovládnych organizácií/školy/terénnych sociálnych pracovníčok a pracovníkov počas zápisu pre rómskych rodičov z marginalizovaných komunít.	Podporovať a poskytovať osvetové aktivity pre rodičov. Priamo poskytovať služby spojené s dochádzkou do materskej školy, napr. dopravu a sprevádzanie detí.

KROK 4: DESEGREGOVAŤ RÓMSKE DETI V MATERSKÝCH ŠKOLÁCH

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Škola	Materská škola: Riešiť komunikáciu so všetkými skupinami rodičov, reagovať na obavy a potreby rodičov vhodnými praktickými opatreniami (napr. možné výhrady nerómskych rodičov ohľadom bezpečnosti, zdravia a hygieny).	Podporovať výmenu skúseností medzi aktérmi vo vzdelávaní, napr. študijné cesty do obcí, ktoré sú úspešné v inklúzii rómskych detí zo SZP v predprimárnom vzdelávaní. Riadiť komunikáciu a sprostredkovanie medzi jednotlivými aktérmi, príp. pomocou profesionálneho facilitátora. Finančné opatrenia, napr. nákup hygienických a zdravotníckych potrieb.

PROGRAMOVÁ OBLASŤ 2: ZABEZPEČIŤ ÚČASŤ RÓMSKÝCH ŽIAKOV A ŽIAČOK V BEŽNÝCH ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH

Predprimárne vzdelávanie má pozitívny dopad na výsledky v tejto programovej oblasti.

KROK 1: PRIJAŤ LEGISLATÍVNU ZMENU V OBLASTI POSUDZOVANIA ŠVVP ALEBO ZABEZPEČIŤ DODATOČNÚ PODPORU DEŤOM PRED ICH VSTUPOM DO POVINNEJ ŠKOLSKÉJ DOCHÁDZKY

Kontext: Predpokladá sa, že osobné a odborné prepojenia medzi špeciálnymi školami a ČŠPP sú jedným z dôvodov vysokého podielu detí so ŠVVP vzdelávaných v špeciálnych školách a triedach. Rozdelenie kompetencií medzi CPPPaP a ČŠPP je nejasné a prevádzkovanie siete dvoch oddelených inštitúcií so sebou prináša aj vyššie prevádzkové a administratívne náklady. Z tohto dôvodu by sa mali CPPPaP a ČŠPP zlúčiť. ČŠPP sú tiež v možnom konflikte záujmov, pretože ich často riadi rovnaká osoba, ako špeciálnu školu v danom meste. Pri budúcej redefinícii ich kompetencií by sa mala zvážiť aj možnosť, aby zlúčená inštitúcia poskytovala najmä podporné funkcie, pričom ŠVVP by sa posudzovali na úrovni škôl (čo by vyžadovalo špeciálnu pedagogickú či špeciálneho pedagóga aspoň na čiastkový pracovný úväzok na každej škole). Inými slovami, keďže dnes nie je možné efektívne oddeliť inštitúciu, ktorá posudzuje deti, od špeciálnych škôl, mala by sa zvážiť možnosť, aby sa celý proces posudzovania postihnutí a/alebo dodatočnej vzdelávacej podpory presunul len na bežné školy, ako je to zavedené napríklad v Austrálii (NSW DEC, 2013). Ako podrobne rozoberáme v kapitole 4, súčasný proces posudzovania ŠVVP/postihnutí na Slovensku je založený na defektologickej paradigme, tzn. na diagnostike určitého „defektu“ alebo „nedostatku“ u detí. V tejto oblasti by sa mala zvážiť zmena paradigmy, a to smerom od hľadania nedostatkov u detí buď k hľadaniu najvhodnejšej „dodatočnej vzdelávacej podpory“, alebo úplne opustiť pridelovanie financií školám v závislosti od počtu žiakov so ŠVVP/postihnutím, pričom školám by sa poskytovali navyše financie na dodatočnú vzdelávaciu podporu žiakov, ktorá by bola stanovená na základe rôznych regionálnych socio-ekonomických ukazovateľov (napr. miestna miera nezamestnanosti, podiel osamelých rodičov, etnické zloženie).

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NE-ŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Vláda SR, Národná rada SR: Prijatť legislatívnu zmenu, ktorou sa zlúčia CPPPaP a ČŠPP a redefinovať ich úlohu. Zmeniť systém posudzovania ŠVVP a dodatočnú vzdelávaciu podporu pri súčasnom posune od sústreďenia sa na deficit dieťaťa smerom k určeniu silných stránok dieťaťa a vhodnej formy dodatočnej vzdelávacej podpory. Toto posudzovanie a vzdelávacia podpora majú byť aplikované v súlade s najnovšími poznatkami v oblastiach vzdelávania, psychológie, sociálnej a špeciálnej pedagogiky.	Presadzovať návrhy smerom k tvorcom politiky, najmä MŠVVŠ SR, politickým stranám a poslancom Národnej rady SR.
Samospráva	Obec: Posilniť uplatňovanie informovaného súhlasu rodičov v praxi formou terénnej sociálnej práce.	Podporné aktivity na miestnej úrovni smerom k väčšiemu zapojeniu zamestnankýň a zamestnancov obce (napr. pri terénnej sociálnej práci) pri aktívnom oslovovaní rómskych rodičov a vysvetľovaní dôsledkov zapísania ich detí do špeciálneho vzdelávania. Priamo organizovať osvetové aktivity v rómskych komunitách pre posilnenie uplatňovania informovaného súhlasu rodičov, aby zvážili zapísanie svojich detí do špeciálnych škôl a vysvetliť im prínosy zapísania detí do bežných škôl
Škola	Bežná základná škola: Experimentálne overiť model, ktorý bude lepšie definovať potrebu vzdelávacej podpory žiakov v spolupráci s CPPPaP/ČŠPP.	Vytvoriť experimentálny model, ktorý dokáže lepšie definovať potrebu vzdelávacej podpory žiakov a žiačok a overiť ho v spolupráci so školami, CPPPaP/ČŠPP a ďalšími aktérmi

KROK 2: PODPOROVAŤ RÔZNYCH MIESTNYCH AKTÉROV OKREM ČŠPP/ŠPECIÁLNYCH ŠKÔL, ABY INFORMOVALI RÓMSKÝCH RODIČOV O MOŽNOSTIACH VÝBERU ŠKOLY (KROK 2 JE MOŽNÉ REALIZOVAŤ AJ VTEDY, AK SA NEREALIZUJE KROK 1.)

Kontext: Rómski rodičia často nie sú informovaní alebo účelovo dostávajú mylné informácie o dôsledkoch zapísania ich dieťaťa do špeciálnej školy. Nevyhnutné sú osvetové aktivity a informovaný súhlas. Okrem toho je štát najčastejším zriaďovateľom špeciálnych škôl a mal by zabezpečiť to, aby v každej obci existovala aj možnosť bežného vzdelávania, tzn. že nebude existovať taká obec, v ktorej jediná dostupná základná škola je špeciálna. V školskom roku 2015/16 bolo 12 prípadov obcí len so špeciálnou základnou školou alebo elokovanými triedami špeciálnej základnej školy, pričom v nich nebola dostupná žiadna bežná základná škola alebo trieda.

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NE-ŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR: Vyriešiť niekoľko prípadov, kedy je v obci jediná dostupná škola špeciálna. (Např. transformovať špeciálnu školu na bežnú základnú školu, ktorá bude poskytovať vzdelávanie aj žiakom so ŠVVP po dohode s príslušnou obcou alebo vytvoriť systém bezplatnej dopravy do bežných základných škôl v najbližších obciach).	Podporné aktivity na úrovni MŠVVŠ SR a obcí
Samospráva	Obec: Osloviť rodičov prostredníctvom terénnej sociálnej práce a komunitných centier; zorganizovať osvetové aktivity a návštevy v domácnostiach.	Realizovať alebo podporovať osvetové aktivity pre rómskych rodičov zo SZP, aby boli dobre informovaní o dôsledkoch zápisu detí do špeciálneho vzdelávania. Motivovať obce, ktoré nie sú zapojené do národného projektu terénnej sociálnej práce alebo nemajú záujem investovať do vzdelávania rómskych detí v materských školách.

Škola	Základná škola: Zabezpečiť vedením školy, aby v deň zápisu bol v škole prítomný odborník alebo odborníčka z CPPPaP/CSPP a mohol realizovať diagnostiku detí počas zápisu a komunikovať s rodičmi; Podporovať rozhodnutie rodičov zapísať deti do bežnej školy; Školenie na tému diverzity s cieľom zmeniť postoj vyučujúcich a vedenia škôl, ktorí odmietajú rómske deti v bežných školách.	Realizovať osvetové aktivity pre rodičov. (Podrobnosti sú uvedené vyššie v odporúčaniach pre úroveň samospráv.) Realizovať školenie na tému diverzity pre učiteľov a vedenie škôl, aby boli vnímaví a pripravení pracovať s deťmi zo SZP/iného etnického pôvodu a aby boli schopní porozumieť rôznym prekážkam, ktorým rómske deti zo SZP čelia pri prístupe k vzdelaniu.
-------	---	---

KROK 3: ODSTRÁNIŤ FINANČNÉ PREKÁŽKY PRI SLUŽBÁCH SÚVISIACICH SO VZDELÁVANÍM

Kontext: Hoci legislatívou je ustanovené bezplatné vzdelávanie na základných a stredných školách, existujú určité položky, ktoré platia rodičia (napr. pracovné zošity na cudzie jazyky a iné predmety, školské potreby a pomôcky), pričom určité služby súvisiace so vzdelávaním (školské stravovanie, školský klub detí) alebo určité aktivity (školské výlety, exkurzie, plavecký výcvik, lyžiarsky výcvik) sú definované ako dobrovoľné. Niektoré z nich štát dotuje pre všetkých (školské stravovanie, školské kluby detí), niektoré dotuje pre vybrané školy (lyžiarsky výcvik, školy v prírode) a niektoré pre deti z rodín v hmotnej núdzi (školské stravovanie a školské pomôcky). So súčasným nastavením je spojených niekoľko problémov:

Existujú nízkopríjmové rodiny, ktoré nemajú nárok na dnešné dotácie na školské stravovanie a školské pomôcky, pretože o malú sumu prekračujú príslušnú hranicu.

Ak má viac ako 50 % žiackej populácie školy nárok na tieto dotácie, nárok získavajú všetci žiaci školy, čím sa školy s vyšším podielom rómskych detí (obzvlášť špeciálne školy) stávajú atraktívnejšími pre Rómov z marginalizovaných komunít a posilňuje to tendenciu vzniku škôl s prevahou rómskych detí.

Je vecou diskusie, kde nakresliť čiaru medzi bezplatným vzdelávaním a dobrovoľnými službami a aktivitami navyše. (Napri. ak sa majú všetci mladí ľudia naučiť plávať, nemalo by to závisieť od toho, či majú schopnosť zaplatiť za plavecký výcvik na škole). Okrem toho, ak si deti zo SZP nemôžu dovoliť účasť na týchto dobrovoľných aktivitách, môžu sa cítiť vylúčení a nešťastní v škole, čo má negatívny dopad aj na ich celkové výsledky v škole.

Existujú aj menej viditeľné poplatky spojené so vzdelávaním (poplatky za skrinku v šatni, príspevky do triedneho fondu, príspevky do združenia rodičov atď.).

Úroveň	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR: V súlade s uznaním práva detí na vzdelávanie sa v mieste bydliska, odstrániť finančné prekážky pri službách súvisiacich so vzdelávaním. Otvorené sú viaceré možnosti, ktoré sa líšia finančnými nákladmi aj veľkosťou skupiny žiakov, ktorej by sa týkali. Najviac naliehavým je odstránenie finančných prekážok pre všetkých žiakov a žiačky pri položkách/činnostiach, ktoré sú nevyhnutné pre vzdelávací proces (najmä učebnice a pracovné zošity), ako aj zmena definície nároku na dotácie pre žiakov a žiačky zo SZP (napr. aby matky na rodičovskej dovolenke z nízkopříjmových rodín nevypadali z tejto kategórie). Tiež je potrebné riešiť nastavenie automatického nároku na dotácie pre celú školu, ak je v nej viac ako 50 % žiackej populácie zo SZP tak, aby pre obce/školy nebola finančne menej atraktívnou možnosť zaviesť vyrovnanjšie rozdelenie všetkých žiakov do škôl. Je možné zvažovať aj niekoľko rozpočtovo náročnejších možností, ako napríklad zníženie nákladov pre rodiny a zvýšenie plošného dotovania školského stravovania a školských klubov detí.	Podporné aktivity na úrovni MŠVVŠ SR, aby boli odstránené finančné prekážky pri rôznych službách súvisiacich so vzdelávaním. (V stĺpci vľavo sú uvedené odporúčané opatrenia).

S a m o - správa	Obec: Odstrániť finančné prekážky pre nízko príjmové rodiny prostredníctvom takeého nastavenia poplatkov za miestne školské kluby detí a školské stravovanie, aby odrážali ekonomickú situáciu rodín a zohľadňovali zdroje samosprávy;	Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík medzi úspešnými lokalitami.
	Zahrnúť účastníkov aktívnych opatrení trhu práce (najmä tzv. „aktivačných pracovníkov“) do širšieho rozsahu aktivít, vrátane práce v školách (sprevádzanie detí, vrátnik, údržba areálu škôl, iné jednoduché práce v školách).	Pilotne overiť schémy s odstránením finančných prekážok v miestnych školách. Pilotne overiť širšie zapojenie „aktivačných pracovníkov“ v školách

KROK 4: ZMENIŤ DISEMINÁCIU VÝSLEDKOV A CELKOVÉ ZAMERANIE CENTRALIZOVANÉHO TESTOVANIA

Kontext: V súčasnosti poskytujú celoslovenské štandardizované testy (testovania žiakov a žiačok 9. ročníka a 5. ročníka) len veľmi obmedzenú informáciu o celkovej kvalite školy. Výsledky týchto testov sa tiež používajú na vytvorenie rebríčkov škôl. Táto prax vytvára veľký tlak na školy, aby v testoch podali dobrý výkon a môže posilňovať motiváciu škôl „zbavovať sa“ slabo prosperujúcich detí napríklad ich preraďovaním do špeciálnych škôl, čím si môžu zlepšiť svoju pozíciu v rebríčku škôl a zvýšiť tak atraktivnosť svojej školy pre rodičov, ktorí tam môžu zapísať svoje deti. Inými slovami, takéto testovanie s významnými dopadmi môže viesť k zvyšovaniu podielu rómskych detí vzdelávaných v špeciálnych školách.

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
--------	--	---

Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR: Zmeniť centralizované testovanie tak, aby sa jeho prostredníctvom získavali presnejšie dáta o celkovom výkone škôl, a zmeniť mieru verejnej dostupnosti týchto údajov alebo zrušiť možnosť publikovať rebríčky škôl na základe týchto dát.	Podporné aktivity na úrovni MŠVVŠ SR, aby uplatnilo odporúčané opatrenia v stĺpci vľavo.
------	--	---

KROK 5: URČOVAŤ ŠKOLSKÉ OBVODY TAK, ABY ROVNOMERNE ROZDELOVALI ŽIACKU POPULÁCIU (NA ZÁKLADE ICH ETNICITY, SOCIÁLNEJ SITUÁCIE ATĎ.)

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Vláda SR, Národná rada SR: Zaviazat samosprávy, aby zohľadňovali etnické a socioekonomické zloženie žiakov škôl pri určovaní školských obvodov.	Podporné aktivity na úrovni MŠVVŠ SR, aby uplatnilo odporúčané opatrenia v stĺpci vľavo.
Samospráva	Obec: Určovať školské obvody tak, aby rovnomerne rozdeľovali žiacku populáciu v miestnych školách a zohľadňovali ich etnicitu a sociálnu situáciu.	Podporné aktivity na úrovni samospráv, aby uplatnili odporúčané opatrenia v stĺpci vľavo. Pilotovanie schém s rovnomerným rozdeľovaním žiackej populácie medzi školskými obvodmi. Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík medzi úspešnými lokalitami.

KROK 6: KOMUNIKOVAŤ ZAVÁDZANIE INKLUZÍVNYCH OPATRENÍ VO VZDELÁVANÍ PROSTREDNÍCTVOM MASMEDIÍ

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministry of Education of SR, Government of SR, National Council of SR: Fund projects supporting media campaigns and promoting the idea of inclusive education.	Implementation of media campaigns explaining and supporting the introduction of inclusive measures in education.

PROGRAMOVÁ OBLASŤ 3: ZNÍŽIŤ ROZDIELY VO VZDELÁVACÍCH VÝSLEDKOCH MEDZI RÓMSKYMÍ A NERÓMSKYMÍ DEŤMI**KROK 1: PODPOROVAŤ INKLUZÍVNU ATMOSFÉRU A PROCESY V ŠKOLE**

Kontext: Podľa údajov Regionálneho prieskumu Rómov (Regional Roma Survey) z roku 2011 dokončilo úplne stredné vzdelanie len 15 % rómskych žien a 21 % rómskych mužov v porovnaní s 85 % nerómskych žien a 88 % nerómskych mužov, ktorí bývajú v geografickej blízkosti rómskych osídlení (UNDP, Svetová banka & EK, 2011). Dĺžka povinného vzdelávania na Slovensku je desať rokov a predpokladá sa, že žiaci a žiačky by mali absolvovať aspoň deväť rokov v základnej škole a jeden rok na strednej škole (stredoškolské vzdelávanie). Rómska mládež však často predčasne odchádza zo vzdelávacieho systému, dokonca aj bez dokončenia celej základnej školy. Je to spôsobené tým, že rómske deti často navštevujú nulté ročníky (ktoré sa pripočítavajú ako jeden rok do celkovej dĺžky povinnej školskej dochádzky) a majú neskôr tendenciu opakovať ročníky častejšie ako nerómske deti.

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Škola	Základná škola: <u>Bezpečné prostredie</u> Vytvoriť priateľské prostredie, ktoré bude brať do úvahy rozličné potreby všetkých detí, ktoré navštevujú školu, s cieľom zvýšiť aktivitu účasť detí v komunite školy; Vytvoriť v školách program na prevenciu šikanovania, ktorý nie je založený na represívnych opatreniach. V tejto oblasti môže byť užitočná spolupráca s inými aktérmi; <u>Komunikácia a poradenstvo</u> Viesť komunikáciu medzi rodičmi a školou; zahrnúť do nej vyučujúcich a aj ľudí na pozíciách v oblasti špeciálnej pedagogiky a pedagogickej asistencie a externých aktérov (terénna sociálna práca, miestne mimovládne organizácie, cirkvi); budovať komunity a podporovať rozvoj hodnôt; Vytvoriť systém kariérového poradenstva už od nižších ročníkov. Spolupráca s rodičmi a inými aktérmi, ako napríklad strednými školami, zamestnávateľmi a podnikateľmi, úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny a miestnymi komunitnými centrami môže byť prínosom;	Podporné aktivity na úrovni školy. Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík medzi školskými aktérmi z rôznych lokalít. Viesť komunikáciu medzi všetkými aktérmi. Poskytovať školenia vyučujúcim a špeciálnym pedagogickým a pedagógom, aby boli lepšie pripravení individualizovať vzdelávanie detí so ŠVVP.

Škola	Inkluzívne pedagogické metódy v praxi Vytvoriť na školách inkluzívne tímy (pozície v oblasti špeciálnej pedagogiky, pedagogickej asistencie, psychológie, logopédie atď.) alebo poskytovať tieto služby v školách, ktoré si nemôžu dovoliť zamestnávať celý tím (napr. na samosprávnej úrovni vo väčších mestách alebo na úrovni mikroregiónov); Posilniť a podporovať výmenu skúseností a intenzívnu spoluprácu medzi všetkými zamestnancami školy; Používať pedagogické metódy, ktoré zohľadňujú diverzitu v žiackej populácii, schopnosti a potreby detí, a ktoré im pomáhajú prekonávať ich slabšie stránky; Zmeniť kultúru školy, jej politiky a procesy tak, aby zohľadňovali diverzitu medzi žiakmi; V školskom vzdelávacom programe poskytovať vzdelávací obsah, ktorý odráža svet detí, napr. zakomponovať do vyučovania aj témy rómskej histórie alebo jazyka; Ďalšie vzdelávanie Využívať dostupné možnosti ďalšieho vzdelávania vyučujúcich, ktoré pomôžu pedagogickým a odborným zamestnancom školy získať zručnosti pri používaní vhodných vyučovacích metód alebo zvýšia ich vnímavosť voči etnickým predsudkom.	Poskytovať vyučujúcim vzdelávacie materiály, aby mohli individualizovať svoju výučbu a používať rozličné vyučovacie metódy, ktoré budú odrážať rôznorodé potreby ich žiakov. Poskytovať expertné poradenstvo a podporu školám, aby mohli implementovať rozličné inkluzívne opatrenia, zlepšovať atmosféru školy a poskytovať deťom komplexné služby vrátane doučovania. Podporovať širšie zavádzanie úspešných pilotných projektov inkluzívnej vzdelávacej podpory žiakom a žiačkám.
-------	---	---

KROK 2: ZVÝŠIŤ V BEŽNÝCH ŠKOLÁCH POČET ĽUDÍ V OBLASTI ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY A PRE PRÁCU S DEŤMI SO ŠVVP

Kontext: Koncepcia pre pozície v oblasti špeciálnej pedagogiky a podpory detí so ŠVVP na školách sa opiera o model „inkluzívnych tímov“, ktoré boli pilotované v národnom projekte PRINED. Hoci školy potrebujú zamestnávať ľudí, ktorí by poskytovali podporu deťom so ŠVVP, súčasný systém financovania len s ťažkosťami umožňuje zamestnať v súlade s potrebami detí dostatok ľudí na pozície v oblasti špeciálnej pedagogiky a pedagogickej asistencie, ako aj psychologického a logopedického personálu aspoň na čiastkový úväzok. Ak by boli na školách zamestnaní ľudia, ktorí by poskytovali podporu deťom so ŠVVP, bolo by to prínosom pre veľkú skupinu žiackej populácie (nielen pre marginalizované rómske deti alebo deti so ŠVVP).

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR: Zvýšiť celkový rozpočet na vzdelávanie; Existuje viacero možností zmeny systému financovania, napríklad: i) zmeniť výšku normatívnych príspevkov určených pre jednotlivé kategórie detí so ŠVVP, aby zahrňali aj deti zo SZP, ak sú vzdelávaní v bežných triedach (formálne je sociálne znevýhodnené prostredie jednou z kategórií ŠVVP, ale nie je zahrnuté v systéme normatívneho financovania na žiaka), alebo ii) namiesto externého posudzovania ŠVVP by školy formulovali vhodnú podporu pre určitých žiakov, pričom odbory školstva ôsmich okresných úradov v mieste kraja by požiadavky vzhľadom na dostupný rozpočet schvaľovali (posudzovanie ŠVVP a potrebnej podpory žiakom vzdelávaným v bežných triedach na úrovni škôl si vyžaduje prítomnosť špeciálneho pedagóga na škole minimálne na čiastkový úväzok).	Podporné aktivity na úrovni MŠVVŠ SR.
Škola	Základná škola: Priebežné plánovanie politiky ľudských zdrojov na školách. Kľúčom k odstráneniu prekážok a bariér pri učení a k dosiahnutiu účasti každého žiaka a žiačky na vzdelávaní je používať interdisciplinárny prístup a poskytovať individuálnu podporu žiakom.	Podporné aktivity na úrovni školy. Poskytovať školenia vedeniu škôl o interdisciplinárnych stratégiách podpory detí so ŠVVP, poskytovať finančné zdroje na zamestnanie dodatočných zamestnancov pre podporu žiakov so ŠVVP, poskytovanie poradenstva v oblasti ľudských zdrojov.

KROK 3: POSKYTOVAŤ PRE VZDELÁVANIE DETÍ SO ŠVVP SYSTEMATICKÚ EXTERNÚ PODPORU ORGANIZÁCIAMI NA REGIONÁLNEJ ALEBO Celoštátnej úrovni, ktoré budú dostatočne vybavené na poskytovanie podpory všetkým zamestnankyniam a zamestnancom školy

Kontext: Niektoré z týchto funkcií v súčasnosti poskytujú CPPPaP, CŠPP a Štátna školská inšpekcia. Ak by sa zvýšili personálne kapacity v poradenských zariadeniach, títo ľudia by mohli venovať viac času poradenstvu a školeniam pre vyučujúcich (ukážky pedagogických metód naživo a poradenstvo o vhodných technikách učenia detí so ŠVVP) a mohli by poskytovať služby priamo školám/vyučujúcim/deťom v ich geografickej oblasti.

Úroveň	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Vláda SR, Národná rada SR: Zabezpečiť legislatívnu zmenu systému poskytovania externej podpory v oblasti ŠVVP; Zvýšiť kapacity CPPPaP.	Podporné aktivity na úrovni MŠVVŠ SR. Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík z iných krajín.
S a m o s - práva	Obec: V stredne veľkých mestách, kde sú tieto služby už zavedené, môžu obce sprostredkovať komunikáciu všetkých aktérov; Mimovládne organizácie môžu poskytovať externú podporu.	Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík medzi úspešnými lokalitami. Finančné opatrenia.

KROK 4: ZVÝŠIŤ KVALITU A DOSTUPNOSŤ ĎALŠIEHO VZDELÁVANIA VYUČUJÚCICH A ZDIELANIE SKÚSENOSTÍ MEDZI ŠKOLAMI A AKTÉRMÍ VO VZDELÁVANÍ

Kontext: Na zvýšenie kvality a užitočnosti vzdelávania pre vyučujúcich a študentov a študentiek pedagogiky (najmä v oblasti vzdelávania detí s viacnásobnými znevýhodneniami) je potrebné zvýšiť podiel vzdelávania formou praktických ukážok a modelového vyučovania a zvýšiť podiel

školení realizovaných priamo v triedach. Ďalšou nedostatočne rozvinutou oblasťou, ktorá má vysoký potenciál zlepšiť kvalitu vyučovania v praxi, je zdieľanie skúseností medzi pedagogickými zamestnancami na Slovensku.

Úroveň	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Vláda SR, Národná rada SR: Zvážiť zmeny rámca ďalšieho vzdelávania vyučujúcich a decentralizovať jeho financovanie na úroveň škôl (s cieľom zvýšiť kvalitu a užitočnosť pre vyučujúcich); Podporovať zdieľanie skúseností medzi vyučujúcimi na Slovensku, pravdepodobne na základe siete inštitúcií a jednotlivcov, ktorí majú skúsenosti s inkluzívnym vzdelávaním.	Podporné aktivity na úrovni aktérov z verejného sektora.
Pedagogické fakulty	Pedagogické fakulty: Vzdelávanie študentov a študentiek pedagogiky (najmä v oblasti vzdelávania žiakov s viacerými znevýhodneniami) by malo obsahovať vyšší podiel modelového vyučovania a praxe realizovanej priamo v triedach; Podporovať zdieľanie skúseností medzi vyučujúcimi na Slovensku.	Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík medzi fakultami. Poskytovať kurzy ďalšieho vzdelávania vyučujúcich zamerané na kvalitu a individualizáciu vzdelávania.
Poskytovatelia ďalšieho vzdelávania učiteľov	Poskytovatelia ďalšieho vzdelávania učiteľov: Poskytovať viac školení formou modelového vyučovania a realizovaných priamo v triedach, najmä v oblasti vzdelávania detí s viacerými znevýhodneniami.	Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík. Poskytovať kurzy ďalšieho vzdelávania vyučujúcich zamerané na kvalitu a individualizáciu vzdelávania.

KROK 5: ODSTRÁNIŤ FINANČNÉ PREKÁŽKY NA ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH

Podrobnosti sú uvedené v kroku 3 v programovej oblasti 2.

KROK 6: ZVÝŠIŤ PLATY VYUČUJÚCIM

Kontext: OECD uvádza, že v roku 2013 slovenskí učitelia a učiteľky zarábali 57 % priemernej mzdy vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva na Slovensku, pričom priemer OECD bol na úrovni 80 %. Slovensko a Česko (52 %) sú na chvoste krajín OECD v tomto ukazovateli. Dostupné sú výskumné zistenia, podľa ktorých platy vyučujúcich výrazne ovplyvňujú kvalitu vzdelávania na Slovensku a ich zvýšenie by viedlo k zvýšeniu atraktívnosti učiteľskej profesie. Bez primeraného finančného ohodnotenia nebude učiteľské povolanie priťahovať tých najlepších vysokoškolských študentov a študentiek a slovenské školstvo bude ohrozené odchodom kvalifikovaných vyučujúcich, obzvlášť v určitých oblastiach (IT, jazyky), do neučiteľských pozícií najmä v mestách s nadpriemernými platmi a väčším množstvom pracovných ponúk.

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Vláda SR, Národná rada SR: Zvýšiť platy učiteľov.	Podporné aktivity na úrovni aktérov verejného sektora, podpora súčasných iniciatív, ktoré sa snažia presadiť vyššie platy pre učiteľov.

KROK 7: ZAHRNÚŤ DO ŠTÁTNEHO VZDELÁVACIEHO PROGRAMU OBLASŤ RÓMSKEJ HISTÓRIE A KULTÚRY A PODPOROVAŤ VÝUČBU RÓMSKEHO JAZYKA V ŠKOLÁCH

ÚROVEŇ	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE AKTÉROV Z VEREJNÉHO SEKTORA	ODPORÚČANÉ OPATRENIA PRE NEŠTÁTNYCH EXTERNÝCH AKTÉROV (mimovládne organizácie, donori, charity, súkromné spoločnosti, cirkvi alebo miestne občianske iniciatívy)
Štát	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR: Začleniť rómsku históriu a kultúru do štátneho vzdelávacieho programu.	Podporné aktivity na úrovni MŠVVŠ SR.
Pedagogické fakulty	Pedagogické fakulty: Začleniť rómsku históriu a kultúru do kurikula študentov a študentiek pedagogiky a aktívne ich vyučovať a motivovať, aby do vyučovania rôznych predmetov začleňovali tému rómskej histórie a kultúry. Vytvoriť možnosť štúdia rómskeho jazyka pre záujemcov.	Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík. Poskytovať školenia, ktoré pomôžu budúcich učiteľov a učiteľky dobre pripraviť na to, aby začlenili rómsku históriu a kultúru do vyučovania.
Školy	Základné školy: Začleniť rómsku históriu a kultúru do školského vzdelávacieho programu, ako aj do mimoškolských aktivít a školských kultúrnych a spoločenských akcií. Vytvoriť možnosť štúdia predmetu rómsky jazyk pre deti, ktoré majú o neho záujem.	Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík. Poskytovať školenia, ktoré pomôžu vyučujúcim sa dobre pripraviť na to, aby začlenili rómsku históriu a kultúru do vyučovania.

Doteraz sme preberali časť Scenár 1: Programové oblasti s potenciálne najväčším dopadom na dosiahnutie celkového cieľa, ktoré zahŕňali opatrenia a podporné aktivity v troch hlavných programových oblastiach, ako aj príslušné kroky, ktoré môžu podniknúť aktéri na rôznych úrovniach. Tieto aktivity kombinovali prístup zhora-nadol a zdola-nahor, pričom môžu, ale nemusia, vyžadovať legislatívne zmeny na centrálnej úrovni. V ďalšom texte sa zameriame na časť Scenár 2, kde sa nevyžaduje prijatie žiadnych legislatívnych zmien na centrálnej úrovni a jedná sa skôr o prístup zdola-nahor. Veľkým prínosom pri realizácii scenára 2 by bola spolupráca s

odborníkmi z mimovládnych organizácií alebo akademickej sféry, ktorí majú priamu pracovnú skúsenosť s inkluzívnym vzdelávaním a inklúziou rómskych komunit v obciach.

SCENÁR 2: INKLUZÍVNE PLÁNY VO VYBRATÝCH LOKALITÁCH ZA ÚČELOM DOSIAHNUTIA CELKOVÉHO CIEĽA, ABY „RÓMSKE DETI NAVŠTEVOVALI BEŽNÉ TRIEDY V BEŽNÝCH ŠKOLÁCH A DOSAHOVALI PODOBNÉ VÝSLEDKY AKO NERÓMSKE DETI“

Intervenujúci neštátny aktér (napr. mimovládna organizácia, donor alebo akademická inštitúcia) môže osloviť vybrané lokality, aby tam realizoval komplexnú intervenciu v podobe inkluzívneho plánu na miestnej úrovni alebo na úrovni jednotlivých škôl. Prvotným subjektom takejto intervencie je obec a následne školy v nej, v prípade potreby aj susedné obce (napr. na predchádzanie tzv. „white flight – úteku bielych“ alebo v prostredí s neplnoorganizovanými školami s 1. – 4. ročníkom, ktorých žiaci pokračujú v povinnom vzdelávaní od 5. ročníka v škole v inej blízkej obci).

Ak chceme zvýšiť šancu, že sa želané výsledky dosiahnu rýchlejšie alebo úspešnejšie, je potrebné vyberať lokality spomedzi tých obcí, ktoré už spĺňajú určité predpoklady opísané v úvode tejto kapitoly a sú už zapojené v relevantných národných projektoch (terénna sociálna práca, zdravotní asistenti atď.).

Pre účely tejto publikácie znamená inkluzívny plán na miestnej úrovni celkový plán inklúzie rómskych detí vo vzdelávaní s cieľmi v krátkom, strednom a dlhodobom horizonte. Okrem stanovených jasných a časovo-ohraničených cieľov (optimálne s merateľnými ukazovateľmi ich úspešnosti) by mal inkluzívny plán definovať roly rozličných miestnych a regionálnych aktérov (napr. obecný/mestský úrad, aktéri vo vzdelávaní, miestne mimovládne organizácie, CPPPaP atď.) a priradiť každému z nich konkrétne úlohy. Znamená to, že proces vytvárania inkluzívneho plánu na miestnej úrovni musí byť participatívny, aby všetci zapojení aktéri (vrátane cieľovej skupiny) mali možnosť vyjadriť svoje názory, návrhy a postrehy k jednotlivým problémom, ktoré sa týkajú inklúzie. Keďže participatívna tvorba politik je v slovenskom prostredí relatívne novým fenoménom a aktéri nemusia mať skúsenosti v tejto oblasti, odporúčame vytvárať inkluzívny plán pomocou moderovania neštátnym aktérom, aby sa všetci aktéri s inkluzívnym plánom stotožnili.

Scenár implementácie inkluzívnych plánov vo vybratých lokalitách si vyžaduje externé poradenské kapacity (ktoré zabezpečí intervenujúci aktér) a zahŕňa nasledujúce kroky:

Vytvorenie inkluzívnych plánov na miestnej úrovni

KROK 1: Zorganizovať úvodné stretnutie so všetkými miestnymi aktérmi (napr. predstavitelia obecného/mestského úradu, všetkých materských, základných a stredných škôl, komunitného centra, miestnych mimovládnych organizácií, cirkví, súkromných spoločností, obecnej polície, CPPPaP a ČSPP a zástupcov miestnych etnických komunit). Predstaviť im myšlienku inkluzívneho plánu, participatívny proces jeho tvorby a odporúčanú štruktúru. Poskytnúť aktérom možnosť vyjadriť svoje názory o tom, v ktorých oblastiach inklúzie miestnej rómskej komunity sú na dobrej úrovni a ktoré oblasti by si vyžadovali zlepšenie

KROK 2: Analyzovať celkový stav inklúzie rómskej komunity v obci (nielen vo vzdelávaní), napr. predošlé skúsenosti s rozličnými realizovanými opatreniami (napríklad pomocou jednoduchej SWOT analýzy).

KROK 3: Zorganizovať druhé stretnutie so všetkými dôležitými miestnymi aktérmi a prezentovať im úvodnú SWOT analýzu. Viesť diskusiu s aktérmi a dať im priestor vyjadriť sa k analýze a predniesť ich vlastné návrhy na oblasti, ktorým by sa chceli venovať v nasledujúcej fáze. Táto diskusia by mala viesť k participatívnej tvorbe inkluzívneho plánu na miestnej úrovni, ktorý môže čerpať z troch hlavných programových oblastí a väčšiny ich konkrétnych opatrení opísaných vyššie v scenári 1. (Nižšie je uvedený upravený zoznam s opatreniami, ktoré je možné realizovať bez legislatívnych alebo iných zmien na centrálnej úrovni.)

KROK 4: Podporovať implementáciu (nachádzať riešenia, ktoré sú udržateľné alebo si vyžadujú len úvodnú finančnú investíciu donora a školenia pre príslušných aktérov).

KROK 5: Monitorovať pokrok v implementácii inkluzívneho plánu.

KROK 6: Vyhodnotiť úvodný inkluzívny plán.

KROK 7: Sprostredkovať dobré skúsenosti do iných lokalít.

Hoci tento proces tvorby inkluzívneho plánu bol navrhnutý pre úroveň obce/mesta, veľmi podobným procesom je možné postupovať aj na úrovni jednotlivých škôl i v prípade, ak na miestnej úrovni nie je vytvorený inkluzívny plán. Pochopiteľne v prípade školského inkluzívneho plánu je potrebné mierne upraviť zoznam príslušných školských aktérov, aby napríklad zahŕňal aj žiakov a žiačky.

Implementácia scenára 2 môžu priniesť významnú zmenu vo vybratých obciach, ktoré sa rozhodnú vytvoriť a realizovať vlastný inkluzívny plán, pričom tento scenár nevyžaduje žiadne zmeny legislatívy na celoštátnej úrovni a okrem toho sa predpokladá, že môže mať významný efekt na miestnej úrovni, ktorý sa môže preniesť aj do iných lokalít na Slovensku. Ako však bolo uvedené už vyššie, zmeny v legislatíve by zvýšili dopady miestnych iniciatív. Len sústredené úsilie na všetkých dôležitých úrovniach – školskej, miestnej a štátnej (vrátane určitých legislatívnych zmien) – môže viesť k udržateľnému efektu vo veľkom rozsahu v oblasti inklúzie rómskych komunít vo vzdelávaní.

Príklady možností zapojenia externých neštátnych aktérov do scenára zdola-nahor na miestnej úrovni

PROGRAMOVÁ OBLASŤ 1:

ZABEZPEČIŤ ÚČASŤ RÓMSKÝCH DETÍ V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

- Poskytovať financovanie na rozšírenie kapacít v predprimárnom vzdelávaní v danej lokalite.
- Podporovať poskytovanie alternatívnych foriem predprimárneho vzdelávania tam, kde nie sú dostatočné kapacity štátnych materských škôl.
- Poskytovať poradenstvo obciam pri určovaní primeraných poplatkov v materských školách, ktoré odrážajú ekonomickú situáciu rodín a na druhej strane zohľadňujú zdroje samosprávy.
- Poskytovať priame služby, ako sú napríklad hygienická stanica, hygienické baličky, oblečenie, obuv a iná materiálna pomoc.
- Realizovať a podporovať osvetové aktivity pre rodičov a poskytovať služby, ako napríklad doprava do školy a sprevádzanie detí na ceste do školy.
- Podporovať výmenu skúseností medzi aktérmi vo vzdelávaní, napr. študijné cesty do obcí, ktoré sú úspešné v inklúzii rómskych detí zo SZP vo vzdelávaní.

PROGRAMOVÁ OBLASŤ 2:

ZABEZPEČIŤ ÚČASŤ RÓMSKÝCH DETÍ V BEŽNÝCH ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH

- Priamo organizovať miestne osvetové aktivity v rómskych komunitách pre posilnenie uplatňovania informovaného súhlasu rodičov, aby zvažili zapísanie svojich detí do špeciálnych škôl, a vysvetliť im prínosy zapísania detí do bežných škôl.
- Priamo organizovať osvetové aktivity zamerané na vzťahy a spoločenskú súdržnosť na miestnej úrovni.
- Vytvoriť experimentálny model, ktorý dokáže lepšie definovať potrebu vzdelávacej podpory žiakov a žiačok a overiť ho v spolupráci so školami, CPPP a/CSPP a ďalšími aktérmi.
- Poskytovať školenia na tému diverzity vyučujúcim, riaditeľkám a riaditeľom škôl.
- Podporovať výmenu skúseností a zdieľanie dobrých praktík medzi úspešnými lokalitami.
- Pilotne overiť schémy s odstránením finančných prekážok v miestnych školách.
- Pilotne overiť širšie zapojenie „aktívnych pracovníkov“ v školách
- Podporovať výmenu skúseností medzi aktérmi vo vzdelávaní, napr. študijné cesty do obcí, ktoré sú úspešné v inklúzii rómskych detí zo SZP vo vzdelávaní.

PROGRAMOVÁ OBLASŤ 3:

ZNÍŽIŤ ROZDIELY VO VZDELÁVACÍCH VÝSLEDKOCH MEDZI RÓMSKÝMI A NERÓMSKÝMI DEŤMI

- Podporovať širšie zavádzanie úspešných pilotných projektov vzdelávacej podpory žiakom.
- Podporovať výmenu skúseností medzi miestnymi a školskými aktérmi a zdieľanie dobrých praktík medzi úspešnými lokalitami.
- Viesť komunikáciu medzi všetkými aktérmi.
- Poskytovať školenia vyučujúcim a všetkým, ktorí sa venujú deťom so ŠVVP.
- Poskytovať vyučujúcim kurikulárne materiály.
- Poskytovať expertné poradenstvo školám, aby mohli implementovať rozličné inkluzívne opatrenia, zlepšovať klímu školy a poskytovať deťom komplexné a individualizované služby.

PRIEREZOVÁ OBLASŤ:

SOCIÁLNA POLITIKA A ZAMESTNANOSŤ

- Spolupracovať s obecnými/mestskými úradmi a podporovať ich pri zapojení sa do národných projektov terénnej sociálnej práce, deinštitucionalizácie sociálnych služieb a projektu „Zdravé komunity“ zameraného na zdravotnú starostlivosť, ďalej pri sprevádzkovaní hygienických staníc a zavedení iných opatrení v sociálnej a zdravotnej oblasti, ktoré riešia problémy nedostatočnej hygieny, zdravotnej starostlivosti a nízkej zamestnanosti v rómskych komunitách.
- Spolupracovať s miestnymi aktérmi (najmä obecnými/mestskými úradmi a miestnymi mimovládnyimi organizáciami) a podporovať ich pri spustení rôznych projektov, ako napríklad vybudovanie komunitného centra, kde môžu byť poskytované rôzne voľnočasové aktivity pre rómske deti a mládež, kurzy rodičovských zručností, kariérové poradenstvo atď.
- Spolupracovať s obecnými/mestskými úradmi a inými významnými miestnymi aktérmi a podporovať ich v tom, aby dokázali efektívnejšie komunikovať o témach inklúzie Rómov na miestnej úrovni (napr. formou spolupráce s profesionálnymi facilitátormi).
- Podporovať obecné/mestské úrady v oblasti riešenia nízkej zamestnanosti v rómskych komunitách napríklad prostredníctvom rozšírenia „aktívnych prác“ aj na aktivity v školách, poskytovania možnosti dokončiť si vzdelanie (základné a/alebo stredné) pre dlhodobo nezamestnaných Rómov a Rómkov v spolupráci s miestnymi základnými a strednými školami, uplatňovania spoločensky zodpovedného verejného obstarávania, do ktorého môžu byť zapojení dlhodobo nezamestnaní, poskytovať služby zamestnávania Rómom a Rómkam (kariérové poradenstvo, komunikácia s potenciálnymi zamestnávateľmi, zlepšovanie sociálnych zručností) priamo v komunite v spolupráci s príslušnými úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny atď.

**SLOVAK GOVERNANCE INSTITUTE
(INŠTITÚT PRE DOBRE SPRAVOVANÚ SPOLOČNOSŤ
SGI)**

ŠTÚROVA 3, 811 02 BRATISLAVA, SLOVAKIA

SGI@GOVERNANCE.SK

00421 910 444 636 (OFFICE)

